

дії, від теорії до практики; це сутність людини, яка полягає в діяльному перетворенні зовнішнього світу. Формування дизайнерського виробу визначається як динамічна умова самостановлення індивіда вибором цілей, виходом за межі встановленого і дієвого. Феномен дизайну характеризується спонтанністю, діяльністю, надситуативністю, не може бути осмислений у межах традиційної “причинно-наслідкової схеми” чи цільової причинності. Це свого роду взаємодія субстанцій (І. Кант), які виявляють себе у вольових актах особистості, її самовизначеності, цілеполагання людини як джерела свого існування і розвитку. Будь-які явища дизайну, дані як результати (сліди) людської діяльності, так чи інакше визначають те, що виникло через діяльність, особистий “зріз” соціального простору, що створює те поле (і спосіб) спілкування, в якому формується особистість. Протягом усього життя людина існує у світі артефактів, через які формується, набуває можливості зрозуміти принципи побудови навколишнього світу і свого місця в ньому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Зеленський І.О., Павлов В.І. Сутність співвідношень “цілечастина” і “структура – елемент в сучасній теорії пізнання // Мультиверсум: Філософський альманах: Зб. наук праць / Гол. ред В.В. Лях. – К.: Український Центр духовної культури, 2000. – Вип 13. – С. 132- 142.
2. Легенький Ю.Г. Философия моды XX столетия. – К.: КНУКІМ, 2003. – 300 с.
3. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини. – К.: Абрис, 1995. – 336 с.
4. Степаненко І.В. Духовність між сакральним та повсякденним: інтерпретаційні розвідки в ландшафтах сучасності // Практична філософія. – 2001 (4). – № 3. – С. 93-105.
5. Теоретические и методологические исследования в дизайне: Избранные материалы. – М.: ВНИИТЭ, 1990. – Ч. 1. – 233 с.
6. Горський В.С. Україна на порозі планетарної цивілізації // Практична філософія. – 2001(3). – № 32. – С. 214-220.
7. Легенький Ю.Г. Философия моды XX столетия. – К.: КНУКІМ, 2003. – 300 с.
8. Молчанов В.И. Парадигмы сознания и структуры опыта // Логос. – М., 1992. – № 3. – С. 7-36.

Д.Ю. АРАБАДЖИЄВ

ПОЛІТИЧНИЙ МІФ ЯК ФУНКЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Велика кількість неоміфологічних різноманітних форм у житті сучасної людини свідчить про те, що міфи виникають як певні моделі дійсності, що поступово змінюються й удосконалюються. У процесі пізнання людиною навколишнього світу, розширення її світогляду, звернення до нових явищ зростає і прагнення залучення нових понять до власної системи поглядів. Людина доповнює, перебудовує міфологічну модель світу на свій кшталт.

Очевидно, що сучасне суспільство відчуває потребу в побудові нової цілісної моделі світу й розуміння місця людини в ньому з високим ступенем узагальнення й безумовного прийняття, що передбачає активний розвиток символічних умовних форм відображення дійсності.

Новий міф майже не пов’язаний з давнім міфом, він не відтворюється, а створюється знову як конкретно-історична форма існування цього явища в нові часи. Але і в тому, і в іншому випадку очевидно є етологічна функція міфу, його нормативне значення: міф – це те, у що людина має повірити безумовно і беззастережно, ототожнюючи себе з тим, у що вірить.

Міфологічна картина світу – це насамперед певне уявлення про світ, що має велику цілісність та високий рівень узагальнення і типізації. Розповсюдженість її сьогодні – це свідчення загостреного інтересу людства до питань буттєвого характеру, прагнення вийти на більш широкий рівень узагальнення, до моделювання цілісної моделі світу й розуміння місця людини в ньому.

Слід відзначити, що конкретно вивченням проблеми методології сучасної політичної міфотворчості науковці, у тому числі і вітчизняні, цікавилися небагато. Особливе місце в цих дослідженнях займають праці Курта Хюбнера “Істина міфу” та Ролана Барта “Міфології”. Представники різних шкіл і напрямів філософії по-різному розглядають природу і сутнісні риси міфологічної свідомості. Психологіки З. Фрейд і К.Г. Юнг роблять акцент на несвідомому

в міфах. Французький етнограф Л. Леві-Брюль вбачає коріння міфів в абсолютно іншій, порівняно із сучасною, спрямованості мислення людини. Його опонент структураліст К. Леві-Стросс доводить, що принципово міфологічне мислення не відрізняється від усвідомлення світу сучасною наукою, просто самий світ за часів міфології був іншим. Засновник філософії символічних форм Е. Кассіерер наполягає на принциповій неможливості зведення міфології до будь-яких матеріальних або духовних явищ. Російський філософ О. Лосєв вважав, що міфологія виникла як результат перенесення на природу родинних стосунків первісних общин. Відомі також погляди, які редукують міфологію до історичних подій, явищ або ритуалів.

Практичним застосуванням дослідження політичного міфу як функції політичної свідомості може бути моральність і оптимізація використання нормативно-символічних образів влади та держави при розробці політичних курсів, стратегій, проведенні виборчих кампаній, створенні позитивного іміджу політичних лідерів держави. Також визначення політичного міфу як функції політичної свідомості допоможе виділити специфіку розвитку цього феномена на сучасному етапі розвою української держави.

Мета цієї статті – визначення політичного міфу як функції політичної свідомості.

Визначення мети ставить перед нами наступне коло *завдань*:

дослідження загальної характеристики функцій сучасного міфу;

аналіз особливостей міфічного відображення дійсності;

виділення міфу як універсального засобу політичної соціалізації.

Те, що міфологічна свідомість залишається структурним елементом суспільної свідомості в сучасному соціумі, не викликає сумніву. Дискусійними є визначення шляхів та способів її впливу на життєдіяльність сучасної людини. Відповіді на це питання можуть бути діаметрально протилежними – від теорії “пережитків” до постулювання домінуючої ролі політичного міфу в структурі сучасної суспільної свідомості.

У ХХ ст. теорія існування міфів у сучасному суспільстві як “пережитків” відстоюється передусім у неопозитивістській літературі, що є спадкоємницею філософської традиції осягнення світу, яка була започаткована ще в античності, у неявному вигляді збереглася в епоху Середньовіччя в схоластиці, отримала новий імпульс у картезіанському раціоналізмі, перейшла до епохи Просвітництва й дістала класично завершену форму в працях Гегеля.

Суть цієї традиції – віра у необмежені можливості людського пізнання, у принципову пізнаваність світу, у здатність розуму не тільки адекватно зрозуміти закони розвитку природи і суспільства, а й навчитися керувати ними. У руслі цієї традиції будь-які ірраціональні елементи сучасної суспільної свідомості розглядаються як рудименти минулого. Дуже вдало суть такої традиції висловив культуролог Л. Баткін: “Якщо “міфи” ще живуть, то Міф віджив своє. Яким би складним не було питання про так звані сучасні “міфи”, мова йде... про речі іншого порядку, ніж міф у прямому розумінні, з яким людство розлучилося й розлучається безповоротно” [3, с.117].

Суть протилежного погляду добре визначена американським дослідником Р. Пейті: “Міф присутній у житті сучасної людини на досить різних рівнях. Він впливає на свідомість теоретиків сучасної антропології та теології. Він проходить крізь ідеї марксистських і нацистських ідеологів. Він надає силу галасливим вимогам радикальної молоді. Він є джерелом ефективності забавних і сумних підробок, що гучно лунають з екранів телевізорів на дітей і подібних до дітей дорослих. Він повновладно нав’язує власну волю підліткам. І він створює ілюзію виживання для тих людей, що вірять у потойбічний світ або позаземні цивілізації. Безумовно, це сила, на яку необхідно зважати” [15, с.7].

Між протилежними полюсами розташований цілий спектр поглядів, що по-різному визначають місце міфологічних і неміфологічних елементів у свідомості сучасної людини. Але головний висновок полягає в тому, що сфера поширення міфології в сучасному світі досить значна. На це вказує підвищений інтерес дослідників різних спеціальностей до сучасної політичної міфології. У літературі зустрічаються поняття міфу художнього, філософського, побутового, наукового, міфів масової культури, політичних міфів тощо.

У цьому розмаїтті важливе місце посідає політичний міф, щодо якого іноді вживають ширше поняття – соціальний. Сама назва свідчить, що на відміну від традиційного міфу, який віддзеркалює буття в цілому, політичний міф відбиває тільки політичне буття.

1. Загальна характеристика функцій сучасного міфу

Особливі властивості політичного міфу дозволяють відігравати йому важливу роль у суспільстві, виконуючи в ньому свої специфічні функції. Функції, покладені суспільством на міф, без яких воно обійтися не може.

За функціональним застосуванням міф різноманітний і універсальний. При цьому він не функціонує в одній строго визначеній площині, реалізуючи свої можливості відразу на всіх рівнях і у всіх сферах життя суспільства і держави (політика, економіка, соціальні й національні відносини, наука, релігія, культура). І оскільки його соціальне призначення багатofункціональне, на практиці мова повинна йти про переплетення функцій міфу і їхній “пучковий”, цілеспрямований взаємодії. І тому запропонований їхній розподіл є досить умовним.

Найбільш фундаментальні функції міфу стосуються його ролі у формуванні світогляду, оскільки осмислення людиною і суспільством реальності базується не тільки на наукових знаннях, а на всьому багатстві культури, на вірі і переконаннях, тобто відбувається за допомогою міфів (міфологізованих, тобто знань, що символічно сприймаються). Але функції міфу не обмежуються сферою світогляду. У нього є і рольові функції, завдання яких – підтримка традиції і безперервності в розвитку суспільної свідомості будь-якої людської спільності в найбільш звичних для неї формах, моделювання її соціальної організації і суспільно-політичної орієнтації. У цьому дослідженні ми пропонуємо один з можливих варіантів класифікації, за якою всі функції можуть бути розділені на три основні групи. До них належать:

1) функції універсальні, завдання яких – відображення реальності, що символічно сприймається, і формування свідомості;

2) функції рольові, політичні, що займаються збереженням, зміною, руйнуванням і перетворенням у суспільстві міфічних уявлень;

3) функції прикладні (інструментальні), використовувані для безпосереднього впливу на свідомість.

Універсальні функції беруть участь у формуванні світогляду у всій його повноті й різноманітності, сприяючи організації людських уявлень про світ і суспільство в єдину систему, органічно цілісну, що дозволяє об'єднати світ і людину в душі, а потім у своєму світогляді системно відбити. Ця група містить у собі світоглядну й епістемологічну функції, а також функцію засвоєння і передачі уявлень масової свідомості.

Друга група вибудовується на основі першої, перетворюючи світогляд у дійство, і тому її функції умовно можна назвати політичними. До їх складу включені функції, що дозволяють суспільству підтримувати в ньому необхідні для його функціонування процеси за допомогою культивованих у суспільстві політичних міфів, що сприяють його розвитку і виживанню, консервації і духовному перетворенню, збереженню, зміні, руйнуванню і перетворенню міфічних представлень, а через них і суспільства. Функції формуючі, регулюючі, що нормалізують відносини в суспільстві, визначають його цілі і пріоритети.

Третя група поєднує інструментальні, практичні функції прикладного характеру, задача яких полягає в безпосередньому впливі на суспільство й людей, на їхню свідомість і підсвідомість. Функції, завдяки яким влада, представлена елітами, може ефективно керувати масами, гарантуючи збереження оптимальних для них відносин, безпеку суспільства і держави, а маси можуть цій владі по змозі протистояти.

Під загальною назвою універсальних згруповані функції відображення навколишнього світу в міфічних (символічних) формах, їхнього формування, засвоєння і поширення, що дозволяють людям, соціальним групам, суспільству формувати і засвоювати визначені уявлення про світ і них самих. По суті в цьому випадку мова йде про всю сукупність духовного виробництва суспільства і людини, що вимагає комплексного впливу всього середовища.

Універсальність міфів визначається:

– їхньою універсальною структурою, структурною гнучкістю, здатністю бути сучасними й надавати людині відповіді, в яких органічно зливаються колективний досвід і соціальні бажання;

– універсальністю (повторюваністю) соціальних ситуацій, в яких виявляється людина на різних стадіях життя й розвитку, у різних країнах і епохах, відтворюваних міфами;

– універсальністю психофізичних механізмів, що породжують архетипічні структури. Їхня функція – актуалізація в нашій свідомості міфологічних “начал”; актуалізація “іншої реальності”, прихованої за зовнішніми формами, яка живе в наших душах. У результаті, як і колись, “великі міфічні теми продовжують повторюватися в неясних глибинах психіки” [10, 13], змінюючи лише аспекти міфу і характер його впливу.

У свою чергу ці функції можна розділити на три групи, до яких належать:

а) світоглядна функція, яка у своїй дії охоплює всю сукупність розглянутих у рамках світосприймання функцій, з перевагою того чи іншого їхнього боку;

б) епістемологічна функція, що включає в себе різні аспекти відображення навколишнього світу в особливих міфічних формах;

в) функція засвоєння і передачі відбитих масовою свідомістю уявлень.

Особливо важливою для суспільства є світоглядна функція, за допомогою якої міфи визначають і формують людську свідомість, як особисту, так і суспільну; сприяють соціалізації людини, її духовній роботі; формують цілі культури, цивілізації, їхні просторово-часові виміри; забезпечують заданість і результативність, а через них – зміст і доцільність духовної роботи всього суспільства, дозволяючи розглядати становлення реального світу крізь призму “міф – свідомість”. Завдяки цій функції міфи визначають зміст духовної роботи кожного, підпорядкованої головній меті суспільства в конкретний історичний момент; приводять в одну систему сукупність наявних знань, наукових і інтуїтивних уявлень, інтелектуальних вмінь і навичок, що лежать в основі психофізичної і соціальної діяльності кожної людини, даючи їй обґрунтування тих чи інших її вчинків протягом усього життя.

Світоглядна функція у свою чергу містить різні аспекти функціонування міфу, які можна розділити на три основні складові:

а) формування світогляду і культури;

б) символізація дійсності (організація процесу символізації, змістоутворення, визначення);

в) соціальне моделювання дійсності.

Світоглядна функція відповідає за формування духовного і соціального середовища. У рамках однієї міфосистеми вона відіграє роль інтегруючих, фундаментальних основ для усіх функцій сучасного міфу, визначаючи їхню спрямованість, глибину, силу і комплексність впливу на суспільство й людей. З неї починається процес сприйняття і пізнання світу на початку формування особистості. Нею він і закінчується, коли особистість (суспільство) вибудовує зручну для себе систему уявлень, у рамках якої вона буде певний час жити, працювати, розвиватися.

У цьому випадку міф виступає як наслідок певного стану розуму, певного способу мислення і світобачення, що соціум на тому чи іншому щаблі “ставить” людині, так само, як ставлять голос оперному співаку. За допомогою цього особистість знаходить відповіді на фундаментальні питання свого буття, “налаштовується” на ті чи інші духовні цінності; визначає, що любити, а що ненавидіти; з’ясовує за що і чому?

По суті, через цю світоглядну функцію відбувається наповнення людини тією інформацією, яка дозволяє їй почувати себе природно в навколишньому середовищі. Так, пізнаючи навколишній світ, особистість ідентифікується, кодується, “позначається” суспільством як своя. І, як правило, такою, якою вона і є.

2. Особливості міфічного відображення дійсності

Оскільки міф є включеним у процес пізнання засобом “дізнавання” речей і явищ, він відповідно до його властивостей здатний відбивати реальність. Така точка зору не збігається з традиційно загальноприйнятою, відповідно до якої міфом сьогодні називають те, що не визнають відповідним дійсності. Прихильники цієї позиції бачать у міфі фантом, породжений наївністю масової свідомості свідомим наміром властолюбців, що відволікає людей від справжньої історії і дійсної реальності [8, с.11,12; 9, с.17]. Іншими словами, у цьому випадку міфу відмовляють у можливості відбивати реальність, оцінюючи його в цілому негативно. Так, на думку А. Топоркова, “політична міфологія не відбиває реальність і не прагне її пояснити; вона покликана керувати колективною свідомістю і поведінкою людських мас” [11, с.47]. У такому випадку ситуація не настільки безальтернативна. І те, і інше для міфу функціонально можливо і, більш того, природно. Міф відображає реальність, але по-своєму, у властивих йому формах.

Задовольняючи бажання людини відбиватися в різних “дзеркалах” – культурі, історії, політиці, мистецтві, літературі, – він виступає як організована система образів, що віддзеркалює світ у властивих йому формах, де саме відображення – спосіб формування самосвідомості в мовних і культурних відносинах. І тоді міф виступає як відображення мотивів і бажань, глибинних переживань, образної символіки реальності, психічної єдності всього матеріального, стаючи відбитком (відображенням) дійсності, але не хаотичним, “божевільним”, а спрямованим, почуттєвим, зацікавленим. Відображенням-пам’яттю, що зв’язує нас з минулим, коли світ одухотворяється нашим зацікавленим сприйняттям, яке показує, що наші відображення нас же і відбивають.

Віддзеркалюючи дійсність, міф пропонує визначені її інтерпретації. І це не дивно, адже всі речі, усі предмети, всі особистості, явища і процеси дані нам у якій-небудь їх інтерпретації. Причому, як правило, ця інтерпретація буде сприйматися нами як справжня реальність. Саме тому можна сказати, що все у світі, у кінцевому рахунку, – питання інтерпретації, і міф заповнює своєю інтерпретацією той вакуум, який утвориться в системній картині світу [13]. “Та сама річ, та сама особистість може бути... *представлена і зображена нескінченно різноманітними формами*”, дивлячись по тому, в якому плані просторово-тимчасового буття ми її мислимо”, – писав з цього приводу А.Ф. Лосев [7, с.87]. Різне ставлення до одних речей може приводити до різних інтерпретацій соціальних і політичних явищ, а виходить, до формування протилежних міфів (т.зв. антиміфів). Проблема інтерпретації дійсності знову порушує питання про роль мови і співвідношення мови й реальності. Мова зв’язує політику з реальністю, і її особлива роль при інтерпретації створюваного міфом “образу” дуже важлива, тому що інтерпретації вимагають “деформованого” впливу мови. І в цьому випадку мова виступає як інтерпретатор знакових систем, як складна значеннєва структура, мета якої – “нейтралізувати розходження між істиною і неправдою” [2, с.136]. Дійсно, слова можуть відбивати дійсність, спрощувати її чи драматизувати, романтизувати чи спотворювати, взагалі не мати з нею нічого спільного. При цьому “мова сама по собі не буває справжньою чи помилковою, вона може тільки... утворювати зв’язну знакову систему” [2, с.272], де знаки не є доказом, тому що споконвічно двозначні. Щоправда, їхня двозначність швидше не хаотична, а спрямована, тому що націлена на рішення проблеми інтерпретації Тексту відповідно до сьогодинішнього дня (сучасний контекст). Адже суспільство прагне перебороти значеннєву невизначеність іконічних знаків. Але, незважаючи на це, наші знання все одно постійно грузнуть у інтерпретаціях, оскільки будь-яке зображення – знакова система, створювана на базі різних шарів наших уявлень.

Щоб помилок у дослідженні було менше, варто врахувати наступне:

- неправдоподібне може бути результатом не тільки сприйняття, але і визначеної заборони, коли нескінченний значеннєвий рух періодично припиняється на користь одного зі змістів (варіантів інтерпретацій);

- дешифрування й інтерпретація міфу споконвічно варіативні, тому що міф (знак) за своєю суттю є багатозмістовним: для кожного змісту він визначає свій ритм і глибину визначення, одночасно відкриваючись декільком значенням;

- неминучість інтерпретації обумовлена і психологічними причинами, тому що, відповідно до влучного спостереження К. Юнга, “кожний з нас індивідуально сприймає абстрактні поняття, і, відповідно, кожний по-своєму інтерпретує і застосовує їх... Будь-яке слово має трохи відрізняти значення в різних людей, навіть якщо вони одного культурного рівня... Відмінності в трактуванні, зрозуміло, зростають, коли соціальний, політичний, релігійний і психологічний досвід співрозмовників значно різниться” [14, с.36]. У результаті ті, хто прагне правди, “живляться” не фактами, а створеними в їхніх головах образами фактів, вже вбудованими у визначену систему сприйняття; такими образами правди, що відразу роблять правду двозначною;

- об’єктивність аналізу відбитого залежить не від обрання визначеного коду, а від методу, за допомогою якого він буде використовуватися (буде використовуватися обрана модель), тому що код – “плаваючий”. Він сам варіюється, трактується в залежності від “волі” сприймаючого.

На підтвердження цього К.Г. Юнг писав: “Доти, доки поняття вичерпується своєю назвою, варіації в його розумінні майже не відчутні і не мають практичного значення. Однак як тільки воно вимагає точного визначення чи ретельного пояснення, то з’являються найнеймовірніші

трактування, і не тільки в чисто інтелектуальному розумінні терміна, але особливо в його емоційному забарвленні і способі застосування. Як правило, ці розходження є неусвідомлюваними і такими залишаються” [14, с.36-39]. Звичайно, ці розходження можна відкинути чи проігнорувати, і, як правило, так і робиться, але сам факт їхнього існування говорить про суб’єктивність і приблизність відображення реальності свідомістю, що ми ігнорувати не можемо.

Особливу роль у процесі відображення грає здатність міфу до трансформації сприйняття. Вона виходить з того, що міф – наслідок неминучого при почуттєвому сприйнятті перекручування. В основі його дві основні причини – суб’єктивність людського сприйняття і знакове різноманіття світу. Говорячи про це, Р. Барт підкреслював, що “будь-яке зображення полісемічне; під шаром його складових залягають “ланцюжки, що плавають”, що означаються; читач може сконцентруватися на одних з них і не звернути уваги на інші” [2, с.304]. Утім, деформація сприйняття може бути природною (підсвідомою) і навмисною, свідомою, коли визначені, відомі, але не вигідні для джерела інформації факти просто замовчуються або одержують іншу інтерпретацію (наприклад, факт, що комісія ООН не знайшла в Іраку зброї масового знищення, можна трактувати як позитивно (в Іраку немає такої зброї), так і негативно (Ірак так добре сховав цю зброю, що комісія не може її знайти); у залежності від трактування висновки можуть бути докорінно протилежними: або Ірак не загрожує світу і готовий до співробітництва, або не хоче ні співробітничати, ні роззброюватися і готується до нещадної війни).

Так у міфах відбувається викривлення простору і часу. У них світ реальний, який став для нас “плідною двозначністю” [2, с.252], трансформується у світ символічний, що веде до його різких перекручувань. Але ці неминучі перекручування дозволяють побачити прояв речей у їхніх символічних зв’язках з усім світом. Вони плідні і можуть передати певний “образ” іншої правди – правди змісту, почуттів, бажань, мети – того, що є для людей безсумнівною цінністю; образ правди як головної чи істини вищої справедливості. Прикладом можуть слугувати кращі витвори світового мистецтва (художньої культури): велика неправда, що допомагає зрозуміти чи створити правду життя, де головне – не правда факту, а правда думок і почуттів.

Однією з особливостей соціальних і політичних міфів є те, що “велика частина суспільства сприймає їх не як вимисел, а як природний стан речей” [6, с.330]. Створити переконливу, бажану чи очікувану ілюзію – ось одна з найголовніших функцій міфу, і він з нею завжди успішно справлявся, дозволяючи не тільки викривляти, але і підмінити реальність чи уникати її. Трансформуючи світ у його образ, він здійснює містифікацію дійсності в тій мірі, у якій ми до неї готові, і таким чином перетворює діалектичний розвиток реальності у вічно повторюваний природний круговорот. Не випадково Р. Барт суть міфу бачить у перетворенні історії в природу [2, с.111], де визнання природності того чи іншого уявлення про річ чи явище – головна підстава міфу. І тоді міф сприймається не як внутрішньо мотивоване спонування, не як бажання, але як об’єктивна даність. Прикладом тому може слугувати відомий випадок, коли наприкінці 70-х рр. у США було проведене опитування: так хто ж усе-таки скинув атомну бомбу на Хіросіму? І більшість американців упевнено відповіли, що це зробив Радянський Союз. Вони не знали, хто скинув бомбу, адже в Америці про це в підручниках намагаються не писати. Але зате вони знали, що США завжди виступали за демократію, гуманізм і мир у всьому світі, а от СРСР – людиноненависницька країна, і скинути настільки руйнівну бомбу на мирне населення Радам раз плюнути. Так, щось затверджуючи, а щось замовчуючи, можна створювати для людей таку реальність, яка до дійсної реальності жодного стосунку вже не має.

Утім, щоб зрозуміти роль і значення цієї властивості міфу, треба спочатку розібратися в тому, як взагалі можна розглядати відхід від реальності і які аргументи наводять прихильники цієї точки зору на її користь. Найбільш простий і категоричний з них будується на твердженні, що міф – просто вимисел, але саме в силу його крайньої категоричності немає рації його обговорювати. Інші аргументи такі:

- міф – оманний, хоча і має у своїй основі деякі реальні події і явища;
- твердження міфу приводять до поглинання (захоплення) реальності її образом, у результаті чого образ виявляється на місці предмета, заміщуючи його;

– перекручена, трансформована реальність, ставши основою для світогляду, породжує соціальний ілюзіонізм, що веде від реальності, і як окремий різновид його – соціальний і національний нарцисизм.

3. Міф як універсальний спосіб політичної соціалізації

Особливу роль у дії універсальних функцій грає здатність міфу до соціалізації людини, але процес соціалізації неможливий без залучення до традиційних цінностей. І тому введення людини за допомогою міфу в традиційне русло духовних і соціальних відносин особливо важливе і значуще. Необхідність цього впливає з природного консерватизму людини, її прагнення впливати засвоєному, знайомому, звичному, спиратися на зрозумілі, звичні, стійкі знання минулого, на простий і перевірений століттями досвід поколінь. Досвід, де традиція виступає як важливий фактор стабільності, як вищий авторитет.

Залучення до визначеної традиції вимагає постійної “роботи” з минулим. І пов’язане це з тим, що вивчення міфів минулого дозволяє “орієнтуватися в ірраціональності вітчизняного поля чи “великої гри” [1, с.190]. При цьому минуле треба не тільки постійно вивчати, але і завойовувати, залучаючи його історичні фігури для обґрунтування прийнятих політичних рішень у сьогоденні. Але, утім, варіанти залучення до традиції можуть відрізнятися. Так, залучення може проходити через ствердження традиції діючої епохи або через розрив зв’язку з нею і поєднання з системою, що передувала їй чи є конфронтуючою. Іноді традиції, які протистояли одна одній, у результаті зсуву епох виявляються зв’язковими загальних (тотожних) традицій (наприклад, традиція міцної влади, імперії в дореволюційному чи радянському варіанті зливається з ідеєю міцної Росії). Але так чи інакше, суспільств, держав, будь-яких соціальних систем поза традиціями не існує. А прилучатися до традиції – значить засвоювати пануючі в ній політичні міфи.

Наступною важливою задачею міфу, реалізованою в рамках процесу соціалізації є здійснення ідентифікації, самоідентифікації (пошуку тотожності) і “позиціонування” (пошуку свого місця). Говорячи про неї, ми виходимо з того, що міф – не тільки образ, символ, система, він так чи інакше впливає на людину. Це спосіб ідентифікації і самоідентифікації суспільства й людини, механізм ототожнення суспільства з визначеним часом і культурною традицією [12]. Спосіб ідентифікації особистості зі своєю групою, класом, станом, суспільством; зі своїм поколінням, епохою. Також існує ідентифікація національна, соціальна, релігійна, професійна, етнічна, етична, станова, культурна, вікова, тимчасова і т.п.; ідентифікація національних і соціально-політичних сил, що групуються навколо своїх міфів [5].

Ще однією властивістю міфу є його здатність до інтеріоризації, що зводиться до засвоєння і натуралізації міфів на індивідуальному рівні.

У цьому випадку мова йде про властивість міфу, відповідальності за переклад суспільних змістів (міфологем) в індивідуальні (міфеми). Зміст його в соціоприродній сутності міфу, у його здатності бути чимось природним, загальноприйнятим, частиною світу, “вічної природи” суспільства і людини. Адже вплив міфу на суспільну свідомість буде особливо ефективним, коли він стає чимось природним, що розуміється саме собою, загальним місцем; чимось вічним, непорушним, не підлягаючим сумніву й обговоренню, що існує до людини і після неї. Тоді його сприймають як даність і просто не зауважують, не фіксують на рівні свідомості, не аналізують і не обговорюють. І підсвідомо собі діють так, як він наказує.

У результаті, будучи засвоєними людьми, міфи стають установками, що діють подібно до фільтрів у процесі сприйняття будь-якої інформації. Знаходячись за порогом свідомості, вони “очищають” сприйняття від усього, що їм не відповідає, суперечить, заважає, викликає відторгнення. Завдяки засвоєним міфам людина підсвідомо вже готова прийняти чи відкинути ті чи інші ідеї, гасла, процеси, факти, у залежності від того, наскільки вони відповідають чи суперечать тому, що їй уже довело соціальне середовище.

4. Висновки

Незважаючи на швидкий розвиток науки, міф у сучасному суспільстві не зник і продовжує грати в ньому дуже важливу роль, здійснюючи найрізноманітніші соціальні функції, що представляють собою єдиний, нерозривний і односпрямований процес, здійснюваний у комплексі всіх сфер духовної і розумової діяльності людини.

Серед численних функцій міфу найважливіше місце посідають універсальні функції, за допомогою яких міфи:

- приводять в одну систему всю сукупність наявних знань, наукових і інтуїтивних уявлень, інтелектуальних умінь і навичок, що лежать в основі психофізичної і соціальної діяльності кожної людини, даючи їй обґрунтування тих чи інших її вчинків протягом усього життя;
- сприяють соціалізації особистості, визначаючи зміст і доцільність духовної роботи кожного, підлеглої головної мети суспільства в конкретний історичний момент;
- визначають і формують людську свідомість, формують цілі культури, цивілізації, їхні просторово-часові шари.

У свою чергу, всі універсальні функції можна розділити на три групи, до яких належать:

- світоглядна функція, яка у своїй дії охоплює всю сукупність розглянутих у рамках світосприймання світогляду функцій, з перевагою тієї чи іншої їхньої сторони;
- епістеміологічна функція, що дозволяє відбивати навколишню дійсність в особливих міфічних формах; функція засвоєння і передачі відбитих масовою свідомістю уявлень.

Оскільки міф є включеним у процес пізнання, він здатний відбивати реальність, але у власних йому формах. Задовольняючи бажання людини відбиватися в різних “дзеркалах” – культурі, історії, політиці, мистецтві – він виступає як організована система образів, що відбиває світ у властивих йому формах, де саме відображення – спосіб формування самосвідомості в мовних і культурних відносинах. І оскільки в міфі знання – не результат, а процес, спосіб пізнання, що забезпечує зворотний зв’язок міфу і відбиваних ним явищ, специфіка міфічного відображення змушує об’єкт підлаштовуватися під бажання мас, де правдоподібність відображення закладена не тільки і навіть не стільки у правдивості образу, скільки в бажанні бачити світ саме таким.

Завдяки здатності міфу до ідентифікації відбувається своєрідне психологічне настроювання людини на відповідну їй епоху, соціальну, етнічну чи релігійну групу; ідентифікація з визначеною епохою, співтовариством, середовищем; ідентифікація людей із суспільством і суспільства з владою. Таким чином, ми включаємо світ у сферу нашого розуміння, роблячи видиме і відчуване звичним і вже тому зрозумілим. Визначаємо відповідні такій ідентифікації соціальні цінності й ідеали.

Налаштовуючи на загальноприйняте, міф дозволяє відокремлювати чужих і споювати своїх; допомагає людині у визначенні свого місця в житті і суспільстві; допомагає їй обґрунтуватися в суспільстві, пустити корені в цьому світі; визначає “систему координат”, “точки відліку”, історичні, культурні, моральні, соціальні “опори”, щодо яких оцінюються сучасні й минулі історичні події, функціонування соціальних систем, дії організацій, поведінка людей.

Таким чином, завдяки функції засвоєння і передачі пануючих у суспільстві уявлень міф з’являється як явище, духовний феномен, відзначений визначеною сутнісною сталістю, що складає основу суспільної свідомості, виявляючи сутність “народної душі” – наслідок природних умов і обжитих суспільством просторів; як тип організованої інформації, що виступає матрицею (“синкретичною колискою”) для всіх існуючих культур, зв’язок з якою ніколи не переривався; як спосіб постійної інвентаризації дійсності, проведеної в процесі її пізнання і здійснюваної у зрозумілих, доступних, зручних для свідомості людини образах; як спогад людства, образ минулого, що дозволяє його переживати й осмислювати в сьогоденні; як спосіб ідентифікації людини через залучення до звичного, загальноприйнятого, традиційного; як спосіб духовної, соціальної і національної самоідентифікації суспільства, що живе міфом і через міф пізнається і самостверджується; як носій загального смислу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко С. От советского к постсоветскому образу – мутации мифа власти в современной России // Мифы и мифология в современной России / Под ред. К. Аймермахера, Ф. Бомсдорфа, Г. Бордюгова. – М.: АИРО-XX, 2000. – С. 188-211.
2. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика. – М.: Изд. группа “Прогресс”, “Универс”, 1994. – 616 с.
3. Баткин Л.М. Ренессансный миф о человеке // Вопросы литературы. – 1971. – № 9. – С. 117.

4. Воловик В.И. Философия истории: Курс лекций / Изд. второе, исправленное и дополненное. – Запорожье: «Просвіта», 2004. – 140 с.
5. Евгеньева Т.В. Мифологические основания процесса национальной и региональной идентификации в постсоветском пространстве (Политико-психологический аспект) // Национальное возрождение, цивилизационная специфика и процессы международной интеграции. – М., 1996. – С. 307-314.
6. Крысько В.Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт). – Минск: Харвест, 1999. – 448 с.
7. Лосев А.Ф. Самое само: Сочинения. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1999. – 1024 с.
8. Мифы и мифология в современной России / Под ред. К. Аймермахера, Ф. Бомсдорфа, Г. Бордюгова. – М.: АИРО-XX, 2000. – 216 с.
9. Неклюдов С. Структура и функция мифа // Мифы и мифология в современной России / Под ред. К. Аймермахера, Ф. Бомсдорфа, Г. Бордюгова. – М.: АИРО-XX, 2000. – С. 17-38.
10. Психология религиозности и мистицизма: Хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. – Минск: Харвест; М.: АСТ, 2001. – 544 с.
11. Пятигорский А.М. Мифологические размышления: Лекции по феноменологии мифа. – М.: Языки рус. культуры: Кошелев, 1996. – 279 с.
12. Рождественский А. Мифическое как человеческое самопонимание // Размышления о хаосе: Материалы Второго междунар. филос.-культурол. симпозиума. СПб., 1-4 июня 1997 г. – СПб., 1997. – С. 81-100.
13. Соловьева Е.А. Мифологическое сознание как тип интерпретации действительности // “Новые” и “вечные” проблемы философии. – Новосибирск, 1998. – С. 42-50.
14. Юнг К. Г., фон Франц М.-Л., Хендерсон Дж. Л., Якоби И., Яффе А. Человек и его символы / Под общей ред. С.Н. Сиренко. – М.: Серебряные нити, 1998. – 368 с.
15. Patai R. Myth and modern Man. – New Jersey, 1972. – P. 7.

БІЛАН С.І.

ІСТОРИЧНЕ МИСЛЕННЯ МОЛОДІ: СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ПОНЯТТЯ

Процес державотворення в Україні, проблема формування демократичної, правової держави, духовне відродження українського народу викликали підвищений інтерес до осмислення її історичного минулого і сучасного розвитку, до аналізу проблем, пошуку шляхів їх подолання, дослідження детермінантів оптимізації як розвитку українського суспільства в цілому, так і складових соціальної структури суспільства. Велика роль у вирішенні цих завдань належить молоді. Цим зумовлена необхідність розвитку і формування соціально зрілої, компетентної, творчої особистості з розвиненим історичним мисленням як суб'єкта свідомої діяльності. Адже лише за умови свідомої підтримки демократичних цінностей наша країна зможе забезпечити цілеспрямований рух українського суспільства в напрямку зміцнення сучасних тенденцій світового розвитку.

Сучасна українська молодь вступає в життя у дуже складних умовах трансформації суспільства, тому гостро постає проблема знань, умінь відстоювати свої інтереси, права, оцінювати рішення, спрямовані на перспективу, критично оцінювати результати, вміння ставити цілі і вибирати необхідні способи їхнього досягнення. Вивчення історії, включення історичного мислення в процес соціально-філософського пізнання є умовою ефективної участі молоді у суспільному житті та умовою формування політичної культури як активної сили соціально-політичного оновлення, здатної не лише на відтворення суспільних відносин, але й на політичну творчість та новачії.

Історичне мислення формує національні ідеї, які консолідують націю, служать орієнтиром на шляху формування історичної свідомості, є важливим чинником соціальної активності, виховання патріотизму, мобілізації народних мас на вирішення певних соціальних завдань. Це викликає увагу вчених до осмислення поняття “історичне мислення молоді”, сутність якого залишається недостатньо з'ясованою. Потребує уточнення співвідношення понять “історична свідомість”, “історична пам'ять”, “історичне мислення”.